

TGM

JSM

KORESPONDENCE

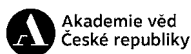
T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar

Svazek II. (1896)

Editorky

Helena Kokešová – Irena Kraitlová

Publikace vznikla v rámci Strategie AV21:
výzkumný program Paměť v digitálním věku.

Akademie věd
České republiky

Strategie AV21

Špičkový výzkum ve veřejném zájmu

Recenzovaly:

doc. Mgr. Libuše Heczková, Ph.D.

doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

© Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2019

© Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., 2019

© Study: Helena Kokešová, 2019

© Editors: Helena Kokešová, Irena Kraitlová, 2019

© Index: Helena Kokešová, 2019

© Graphic Design: Zdeněk Trinkewitz, 2019

© Illustrations: Masarykův ústav a Archiv, v. v. i., Památník národního písemnictví,

Regionální muzeum v Kolíně, 2019

ISBN 978-80-88304-02-9 (MÚA)

ISBN 978-80-86142-62-3 (ÚTGM)

ISBN 978-80-88611-34-9 (PDF)

ISBN 978-80-88611-35-6 (MOBI)

ISBN 978-80-88611-36-3 (EPUB)

**„...pišme si své verše a knížky a uvidíme,
co z toho bude.“**

T. G. Masaryk a J. S. Machar v roce 1896

Editoři několikasvazkové korespondence řeší zpravidla otázku, kde vést řez mezi jednotlivými svazky. Většinou jde o hranici umělou, danou objemností materiálu a snahou dodržet interval celého kalendářního roku. Tak tomu bylo i v případě bohaté vzájemné korespondence J. S. Machara a T. G. Masaryka. Tento svazek nutně přímo navazuje na předchozí, který byl uveden obsáhlou monografickou studií Vratislava Doubka a Lucie Merhautové, jejíž záběr přesáhl rok 1895.¹ Podobně je tomu i v případě důkladné, materiálově založené studie Luboše Merhauta nazvané *Naše „krize modernová“*. Česká moderna a Šalda v korespondenci Machar – Masaryk, která zčásti vychází z námi editované korespondence a byla uveřejněna v době řešení grantového projektu.² První svazek edice korespondence končí Macharovým dopisem Masarykovi z 29. prosince 1895, následuje další Macharův dopis z 8. ledna 1896, jenž zahajuje tento, druhý svazek korespondence.

Témata a problémy, jež T. G. Masaryk a J. S. Machar probírali v roce 1895, plynule přecházejí do nového roku. Zmiňovaná „krize modernová“ vyvrcholila právě v roce 1896. Její jednotlivé fáze vedoucí k rozpadu převážně literárního uskupení sdruženého kolem manifestu *Česká moderna* jsou zachyceny v řadě prací, ze studií uveďme vedle zmíněného Luboše Merhauta především práci Milana Vojáčka,³ museli se s ní vypořádat i editoři Šaldových spisů a korespondence.⁴ Také námi editované dopisy se bezprostředně dotýkají mnohokrát popsaného tématu, uveďme tedy alespoň stručně okolnosti vyostřeného polemické kampaně, k níž dala podnět *Kronika* od Jana Třebického uveřejněná v *Rozhledech* 6. března 1896.⁵ Třebický v ní kriticky přirovnal rozhádaný český veřejný život ke gladiátorským zápasům a dožadoval se klidu na „vážnou práci“. Článek budil dojem, že mluví za celou skupinu, která v říjnu 1895 podepsala manifest *Česká moderna*, proto

1 – *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar. Svazek I. (1893–1895)*, Helena Kokešová – Irena Kraítlová – Petr Kotyk (ed.), Praha 2017. Vratislav DOUBEK – Lucie MERHAUTOVÁ, *Skepsa a naděje. Formování základů reformního modernismu*, tamtéž, s. 5–72.

2 – Luboš MERHAUT, *Naše „krize modernová“*. *Česká moderna a Šalda v korespondenci Machar – Masaryk*, in: Politici, umělci a vědci ve veřejném prostoru na přelomu 19. a 20. století, Helena Kokešová (ed.), Praha 2015, s. 13–48.

3 – Milan VOJÁČEK, *Manifest České moderny. Jeho vznik, ohlas a spory o pojetí České moderny, které vedly k jejímu rozpadu*, Časopis Národního muzea. Řada historická 169, 2000, č. 1–2, s. 89–90.

4 – F. X. ŠALDA, *Kritické projevy, 3, 1896–1897*, Karel Dvořák (ed.), Praha 1950, zejména s. 156–170. Viz též podrobné Poznámky vydavatelovy, s. 527–533. Podstatná část Šaldovy korespondence byla uveřejněna in: Literární archiv 3–4, 1968/1969, Praha 1969. Zde srovnej *Listy F. X. Šaldy Josefu Svatopluku Macharovi*, Zina Trochová (ed.), tamtéž, s. 76–163, a shrnující poznámku č. 1, tamtéž, s. 79–80.

5 – T., *Kronika*, *Rozhledy* 5, 1895/1896, č. 6, s. 409–410. V článku autor kritizuje literární a politické boje odehrávající se zejména v časopiseckých polemikách jako „zúmyslné trhání a rozešťování všeho jen ku docílení okamžitého úspěchu [...], nic jiného než zluč. [...] pomalu znechucen kdekdo a otráven celý český vzduch. Říká se tomu analýza, a je to gladiátorství“. Požaduje pak více „lásky k věci“, „více osobní shovívavosti“. Přetištěno jako příloha in: Milan VOJÁČEK, *Manifest České moderny*, s. 89–90.

ho někteří jeho signatáři vnímali jako rezignaci na postuláty manifestu. Prohlášení a polemiky doprovázela též vzrušená korespondence soukromá i veřejná mezi jednotlivými osobnostmi, plná vzájemného obviňování. Machar s Masarykem se o dozvucích a ohlasch sporu navzájem informovali ve svých dopisech a zároveň si často vyměňovali i listy jiných osob jim adresované, jak tehdy bylo běžným zvykem.

Rozklad nesourodého uskupení zvaného česká moderna můžeme tedy podrobně sledovat i v námi editovaných dopisech, přičemž je patrné, že oba pisatelé zaujímali k dění jiný postoj. Machar jako jeden ze strůjců manifestu Česká moderna byl mnohem angažovanější, zdá se, jako by si s Masarykem vyměnil roli: organizoval schůzky, vyjednával a korespondoval se zainteresovanými osobnostmi, bojoval za svou vizi společného programu české moderny. Masaryk, jak je známo, nebyl o manifestu předem informován, také proto se k němu stavěl spíše zdrženlivě – z dopisů je patrné, že žije psaním knih a přednášením. Machar jednal s představiteli mladé literární generace mnohem otevřeněji a důvěrněji, více zvažoval další strategii. Pro srovnání můžeme blíže uvést příklad z Macharovy písemné výměny s Masarykem a F. V. Krejčím. Např. 5. dubna 1896 psal Machar Masarykovi: „Rozhledy vyvedly pěkný kousek. Třebický v Kronice odtroubil tak pitomě, že Světozor Lumír mnou si ruce. Psal jsem Krejčimu ostrý list, kde mu říkám, že s Rozhledy a Pelclem nemohu víc jít. Dorozumím-li se ještě s Mrštíkem, Sovou, Koernerem, Chocem a Šaldou, prohlásíme, že ono ‚culpa nostra‘ platí jen pro Rozhledy, ale ne pro nás.“⁶ V důvěrném dopise Krejčimu se Machar rozepsal mnohem podrobněji a emotivněji, opakovaně ho přitom žádal o mlčenlivost: „S Rozhledy nemohu absolutně dále jít. Nehledě k dřívějším všelijakým ústrkům ze strany Pelcla. [...] ale v posledním čísle si daly Rozhledy v Kronice Třebickým bezdůvodně takový morální výprask, že každému čtenáři šla hlava kolem. Končí to naša culpa – naše vina! Ne! Ať se stalo cokoli – já to nepodepisuji. Gladiátorem jsem se necítil a necítím. Chtějí-li, dobře: jejich vina, ale moje – nikdy. A dávají-li ten výprask i nám druhým, kteří jsme se rvali v Hálkově patálii, odmítnu to při příležitosti. Ale do té Canossy nepůjdu. Proč se tak stalo, z jakého usnesení to Třebický psal, nevím, neptám se, mám fakt. Stalo se tak. A jedovatěji se nemohlo Rozhledům odpovědět, než to učinil Lumír doslovným otištěním celého článku – a bez poznámky!

Teď mohou staří jásat, teď může přijít i Schulz i Zákrejs i kdekdo – tady mají satisfakci – od Rozhledů – ale ne od moderny. Nevím, co druzí, ale já se s tím neztotožním. Byl jsem důvěřivým, dostal jsem za vyučenou a jsem rád konečně, že se tak stalo tak brzy. [...] Slovem: v Rozhledech není pro mě místa. Začali jsme boj, vybojováno není pranic, umdlél-li někdo, ať vystoupí z řady a dá si třeba narůst šosy, mně zbývá pozdní rozželení, že jsem Rozhledy strh napolo k prohlášení moderny, že jsem je po 4 měsíce znešvařoval gladiátorskými Bož[ími] bojci, listem J. Čelakovskému – ale želim toho z jejich stanoviska, pro sebe ne. Mohly se překabátit (jak jde nová fráze) již před půl rokem. Basta. Tak se otvírá *Tobě a jen Tobě*. Pelclovi to řeknu při příležitosti.“⁷

6 – Viz dok. č. 23.

7 – Soukromý archiv, J. S. Machar F. V. Krejčimu 3. 4. 1896. V dubnu vzájemná korespondence J. S. Machara a F. V. Krejčího ještě pokračovala, vlivem dalších událostí pak na několik měsíců ustala.

Uvedme ještě, že na Třebického Kroniku reagovali J. S. Machar, Antonín Sova, F. X. Šalda a Vilém Mrštík Zaslánem v Času,⁸ v němž odmítli revizi boje mladé generace a prohlásili, že nepřistoupí na žádné kompromisy a že stojí za tím, co napsali. Machar s Třebického příspěvkem polemizoval v rubrice Rozhledy časopisecké v Naší době, kam pod pseudonymem Sursum psal společně s Masarykem, přidal se také Jan Herben na stránkách Času.⁹ Společné Zasláno J. S. Machara, A. Sovy, F. X. Šaldy a V. Mrštíka vyvolalo další vlnu polemik v Rozhledech, Radikálních listech, Nivě, České stráži a dalších regionálních periodikách.¹⁰ Konflikt s různou intenzitou pokračoval dál, uzavřelo jej až Zasláno F. X. Šaldy v Čase z 19. prosince 1896.¹¹ V pozadí této polemiky byly mj. názorové rozpory mezi tzv. realistickým a pokrokovým hnutím, které se vyhranily zejména ve vztahu k Masarykovu spisu *Naše nynější krize*.¹² K tomu se připojily literární spory a osobní neshody, které nakonec vedly k rozpadu moderny.

Editovaná korespondence je dalším cenným svědectvím o složitých vztazích mezi protagonisty českého literárního života. Zrcadlí jejich přání a strategie, ale i deziluze a zklamání, komentuje řadu podepsaných i nepodepsaných útoků v tisku ať formou článků či Zaslán, ale i polopравd, ba přímo lži v dalších korespondencích, které nezdědka vedly k ochlazení či dočasnému ukončení někdy i mnohaletých přátelství.

Na rozdíl od aktivního Machara zůstával Masaryk po celou dobu konfliktu spíše chladným pozorovatelem dění. Počátkem dubna po setkání s F. X. Šaldou Macharovi psal, že Šalda je prý rozzloben na Rozhledy a jejich rozbíjení moderny. „Oponoval jsem potud, pokud v článku Třebického nepostihují nic programového, nýbrž výlev osobní. [...] Byl jsem dnes u Pelcla (nesl jsem mu česko-něm[ecké] vyrovnání). Řekl mi, že Třebický mířil na Vyšehrad atp. Mluvil o dohodování atp., ale neučinilo to na mne dojmu žádného, ani pro, ani proti. Právil mi, že Rozhledy jsou úplně odpoutány od Rašína a Sokola, kteří prý jsou špatnější a chytráčtější než mladočeši, a že tedy by byl pro shodu atd. Neměl jsem, jak řečeno, pražádné chuti do rozhovorů. Šaldu asi pobouřil Lumír a Světozor. Řekl jsem mu, že by ovšem on a snad někteří měli mít svůj orgánek – Sova prý na to již myslel také. [...] Počkáme tedy.“¹³

8 – J. S. MACHAR – A. SOVA – F. X. ŠALDA – V. MRŠTÍK, *Zasláno*, Čas 10, 18. 4. 1896, č. 16, s. 254. Přetištěno jako příloha in: Milan VOJÁČEK, *Manifest České moderny*, s. 90–91. F. X. ŠALDA, *Kritické projevy*, 3, s. 156, viz též Poznámky vydavatelovy, s. 527.

9 – Sursum!, *Manie smířovací – Culpá nostra v Rozhledech – Naše stanovisko*, Naše doba 3, 1895/1896, č. 7, s. 653–654. Přetištěno in: J. S. MACHAR, *Knihy feuilletonů, I (1888–1896)*, Praha 1901, s. 212–214. Viz též nepodepsané články *Pollice verso*, Čas 10, 11. 4. 1896, č. 15, s. 235–236, a *Radikálním listům*, tamtéž, s. 236–237, kde pisatel polemizoval s J. [tj. Antonínem] Hajnem, který v Radikálních listech uveřejnil na pokračování tři články nazvané *Kdo je vinen?* se souhlasnou reakcí na Třebického Kroniku a kritikou Času a Masaryka.

10 – Viz dok. č. 23 a další.

11 – *Pan Krejčí drží se...*, Čas 10, 19. 12. 1896, č. 51, s. 812–813; přetištěno in: F. X. ŠALDA, *Kritické projevy*, 3, s. 167–168. Viz dok. č. 79 a další.

12 – T. G. MASARYK, *Naše nynější krize. Pád strany staročeské a počátkové směrů nových*, Praha 1895. Kniha vyšla v červnu 1895, některé texty byly nejprve otištěny časopisecky. Nejnověji T. G. MASARYK, *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Jiří Brabec (ed.), Praha 2000 (Spisy TGM 6), s. 173–309. Reakce na ni jsou zachyceny již v prvním svazku *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar*.

13 – Viz dok. č. 24.

Masaryk se mezitím, jak je patrné i ze zmínky v citovaném dopise, zapojil do ankety Rozhledů Dohodnutí Čechů s Němci týkající se česko-německého vyrovnání. Prostředníkem byl Machar, který Pelcovi navrhoval i další osobnosti, jež by bylo dobré v anketě oslovit.¹⁴ Poté se Masaryk víceméně stáhl do ústraní a od dění spojeného s modernou, a zejména s tzv. pokrokáři, měl zřetelný odstup, v němž se zřejmě promítla i jeho vlastní zkušenost. Např. v polovině dubna Macharovi psal: „Budte Vy klidný – ať mluví, kdo co mluví. De facto budme rádi, že se to tak jasní. Ty různé mesaliance nemohly se udržet a neudrží se ani nyní, vždyť patrně nejsme ještě definitivně formováni, abych mluvil po Vašem vojenském.“¹⁵ „Kočkovat“ se s pokrokáři nechtěl, vadila mu „ta děsná malost“.¹⁶ V polovině května vše lapidárně shrnul: „Zkrátka, jsem rád, že je po tom vnějším spojení; byli jsme svázáni špagátem, ne zásadami, právem, srdcem. Tak to asi bylo s Kaizlem a Kramářem, alespoň podobně, a také to končilo.“¹⁷ Krátce nato pokračoval v podobném duchu: „Ani Vám nemohu říci, jak mne to všechno již nudí – ne nudí, ale jak mi to je lhostejné, co Pelcl říká a co říkají pokrokáři a mladočeši a všichni ostatní příteličkové. Bojovnosti necítím za mák. A s takovým podmáslovým citem se nevystupuje.“¹⁸

Masaryk byl skutečně pohlcen jinou činností. Politiku i literaturu nadále sledoval a v korespondenci glosoval, hlavně však psal. Pokračoval v přednáškách na univerzitě, i když si občas povzdechl, že ho příprava na „říkání“ odvádí od další činnosti.¹⁹ Na přelomu roku 1895/1896 Masaryk dokončoval vydání studie *Jan Hus*, která vyšla nákladem Času koncem ledna 1896.²⁰ Počátkem ledna 1896 Machar informoval Masaryka o tom, že se Josef Kaizl chystá reagovat na Masarykovy předešlé spisy, zejména *Naši nynější krizi*, a ve svých výtkách se chytá i tiskových chyb. Masaryk Kaizlovi nechtěl přímo odpovídat, chtěl vyčkat na odpověď Času. Macharovi proto psal: „Hus můj vyjde co nevidět, tam bude mít oříšků více a má tam zároveň odpověď“.²¹ Týdeník Čas, který Masaryk zejména prostřednictvím Jana Herbena významně ovlivňoval, reagoval na Kaizlův spis a Masarykovy knihy až počátkem února.²² Masaryk sám uveřejnil recenzi Kaizlových *Českých*

14 – *Dohodnutí Čechů s Němci*, Rozhledy 5, 1895/1896, č. 6, s. 343–356; č. 7, s. 412–429; č. 9, s. 565–575. Masarykův příspěvek byl uveřejněn v č. 7, s. 418–425.

15 – V témž dopise pokračoval v podobném duchu: „Slyším, můžete si myslit věcí mnoho, ani Vám to neříkám (totiž o Pelcovi, Krejčím, pokrokářích), sám to nepodržím v hlavě, škoda tížit si tím mozek. Jsou malí, ne mladí.“ Viz dok. č. 28.

16 – Viz dok. č. 31 a 34.

17 – Viz dok. č. 41.

18 – Viz dok. č. 43.

19 – Masaryk v zimním semestru 1895/1896 přednášel Filozofii XVIII. věku a Praktickou filozofii. Viz AUK, archivní sbírku Seznamy přednášek c. k. české University Karlo-Ferdinandovy. Viz např. dok. č. 7, kde Masaryk v dopise z 28. 1. 1896 píše: „K tomu mne vyrušuje říkání, Naše doba, Čas, (Kaizl) – než tak to chodí, vím, i jiným, a zejména Vám.“

20 – Viz článek *Jan Hus*, Čas 10, 25. 1. 1896, č. 4, s. 55–56. T. G. MASARYK, *Jan Hus. Naše obrození a naše reformace*, Praha 1896. Nejnověji T. G. MASARYK, *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, s. 310–432; srovnej Ediční poznámku, s. 367–372.

21 – Viz dok. č. 2.

22 – Viz *Naše nynější krise. I*, Čas 10, 1. 2. 1896, č. 5, s. 72–74; *Naše nynější krise. (Dokončení.)*, tamtéž, 8. 2. 1896; č. 6, s. 91–92.

myšlének v Naší době v květnu 1896. Spojil ji přitom i s anotací svého *Jana Husa*.²³ Také Machar, který již v lednu 1896 sliboval, že o *Českých myšlénkách* napíše do Nivy, uveřejnil svůj článek anonymně až v březnovém čísle. Zakončil ho konstatováním, že Masaryk na Kaizlovy polemiky neodpověděl. „Vydal nový svazeček své filosofie: Jan Hus, naše obrození a naše reformace“, kde řadou dokladů doplňuje svá známá tvrzení a v nepřímé polemice rozbíjí slabou a chvatnou stavbu p. prof. Kaizla.“²⁴

V roce 1896 Masaryka zaměstnávaly především přípravy nové velké knihy, kterou pracovně nazýval *Filozofie a náboženství*. Příspěvky ku poznání moderního člověka. Zároveň se chystal na práci o Karlu Havlíčkovi, neboť na rok 1896 připadalo 40. výročí jeho smrti. Ostatně již koncem roku 1895 Macharovi psal: „Až budu hotov s tím velikým říkáním, dám se do Havlíčka – tak asi 2–3 archy. Potřebuju to jen napsat, excerpty mám dávno.“²⁵

Krátce předtím se Macharovi pod slibem mlčenlivosti svěřoval: „nevím o světě moderním našem nic – dny a noci píšu. Chytlo mne to, nepřednáším, trochu horečky atd., vždycky tak, jak mne něco moc chytne. Neříkejte nic, ale myslím, že do Nového roku budu mít v manuskriptu knížku; je větší (knihy) a téma: f[i]lozo[fie] a náboženství, tj. problém moderního člověka z gruntu. Dnes dopsal jsem VII. kap[itolu], rozvrženo mám jich 21. Od neděle to škrábu v jednom tahu a nepustím péro z ruky, pokud to nebude hotové. Mohlo by se to zvat: Moderní šosák rebelantem – alespoň taková je nálada. Až se vyspím, bude to klidnější, doufám.“²⁶

Krátce nato se rozpísal konkrétněji o svém „horečnatém“ psaní: „Ta přednáška a ty boje o modernu atd. způsobily, že jsem v pondělí po přednášce vstal v horečce a dal jsem se do psaní. Zpočátku chtěl jsem si to jen všechno sobě samému napsat mými hieroglyfy, ale sám nevím, jak kapitola rostla za kapitolou, a tak dnes mám hotovou asi 1. Chci být hotov s celým do Nového roku. Bude se to zvat: *Filozofie a náboženství – boj moderního člověka o světový názor*. K tomu musí se připojit ještě toto: *Historie moderního člověka; Credo moderního člověka; Dílna moderního člověka; Život moderního člověka* a snad *Polemika moderního člověka* (= kritika starého všeho). Rozpracováno mám všechno; to, co teď smolím, je úvodní část. Neříkejte o tom nikomu – nevím, budu-li spokojen a co udělám. Zatím spekuluju, jak to publikovat a kde. Bude toho (totiž f[i]lozo[fie] a náboženství) asi 15 archů. Historie bude mnohem větší, ostatní asi po 15 arších zase. Co rok, to knížka, jestli mne to podrží. Věřu nevím, co to do mne vjelo – myslím, že jste mně k tomu pomohl, a za to gratias!“²⁷

23 – V rubrice *Úvahy a kritiky* vyšla recenze F., *Dr. J. Kaizl, České myšlénky, 1896*, *Naše doba* 3, 1895/1896, č. 8, s. 759, v níž autor polemizuje především s Kaizlovým tvrzením, že F. Palacký byl liberál. Tamtéž vyšla i stručná anotace F., *T. G. Masaryk, Jan Hus. Naše obrození a naše reformace*. Autorem obou příspěvků byl T. G. Masaryk.

24 – *Politické knihy Masarykovy a Kaizlovy*, *Niva* 6, 1895/1896, č. 5, s. 159.

25 – *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar*, I, dok. č. 179, s. 382, Masaryk Macharovi 13. 12. 1895.

26 – *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar*, I, dok. č. 177, s. 379–380, Masaryk Macharovi 3. 12. 1895. První zmínka o chystaném spise, jehož součástí mělo být pojednání o Faustovi, je v Masarykově dopisu z 22. 6. 1895. Tamtéž, dok. č. 130, s. 288–289.

27 – Tamtéž, dok. č. 179, s. 382–383, Masaryk Macharovi 13. 12. 1895.

Koncem roku 1895, 28. prosince, Macharovi znovu sděluje své plány: „Já se brodím v samé teologii a pod[obných] věcech. Knížka roste, bude na 300 stránek nejméně. Laichter ji chce dát do své bibliotéky, takže by vyšla celá asi dnes rok; já bych ji rád měl vytištěnu koncem dubna – nevím, jak se dohodneme. Já mu říkám, že by působila více, kdyby vyšla naráz celá, on, že u něho se více rozšíří. Než zatím nejsem hotov, a proto nemusím si lámat hlavu.“²⁸

Masaryk se zamýšlel nad příčinou krize tzv. moderního člověka, jeho pesimismem, který se odráží ve filozofii i v literatuře. V úvodu práce vycházel z rostoucího počtu sebevražd, které dal do souvislosti právě s uvedenou krizí, a jako příklad zvolil hlavního hrdinu Garborgova románu *Umdléné duše* Grama.²⁹ Příčinu duchovní krize shledal ve ztrátě náboženské víry, proto zkoumal vztah náboženství a přírodních věd a náboženství a „moderní“ filozofie. Ve svém výkladu se pak opíral o filozofii Davida Huma, Immanuelu Kanta, Augusta Comta, Herberta Spencera a Augustina Smetany, kterou osobitě interpretoval. V další části plánované knihy se soustředil na doklady z oblasti literatury (Moderní titanism), kde se zabýval zejména faustovským mýtem, a to nejen přímo Goethovým Faustem jako příkladem „rozpolcenosti duše, jako boj ducha a hmoty“, rozumu a srdce,³⁰ ale i jeho variací v příběhu hrdiny Mussetova románu *Zpověď dítěte svého věku*,³¹ kde nalezl příčinu krize ve ztrátě duchovních hodnot, jistot a řádu, v rozpolcenosti těla a duše, což vedlo k mravnímu úpadku, k duševní prázdnotě, kdy místo titána se stal hrdinou změkčilý, znuděný a prostopášný dandy. Masarykův výklad není snadný, klade řadu otázek, předpokládá poučeného čtenáře, jak ostatně autor opakovaně připomíná, např.: „čtenář se tu musí prokousat některými otázkami dost těžkými. Odkazy na filozofy samy anebo na práce o nich ani heslovité formulování zásad samo nestačí – čtenář musí hlavní problémy promyslet, aby další expozice mohla být účinnější, a přece úplná. Výklad Huma a Kanta dělá mně samému velké obtíže – ale co dělat. Jestliže filozofovat, tož filozofovat.“³²

Masaryk byl prací na zamýšlené knize, již předcházely univerzitní přednášky a série článků uveřejňovaná v Naší době od jara 1896 do podzimu 1898, skutečně pohlcen. Svědčí o tom také množství dopisů z roku 1896, které jsou plné jeho postřehů, poznámek a dokonce i schémat či rozvržení díla.³³ Pro čtenáře, kterého zajímá geneze tohoto Masarykova díla, je tato jeho korespondence s Macharem zcela výjimečným pramenem. Dává skutečně nahlédnout do Masarykovy tvůrčí dílny. Navíc je patrné, že také Machara vznik práce

28 – Tamtéž, dok. č. 182, s. 386–387, Masaryk Macharovi 28. 12. 1895. O svých plánech na vydání knihy informoval Masaryk také Jana Laichta. Zval ho na návštěvu ve snaze domluvit se na vydavatelském plánu. Viz LA PNP, f. Jan Laichter st., T. G. Masaryk Janu Laichtrovi 11. 12. 1895. Kniha zůstala nedokončena, k vydání ji později připravil Vasil K. Škrach: T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 1934. Nejnověji T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, Jan Zouhar – Helena Pavlincová – Jiří Gabriel (ed.), Praha 2000 (Spisy TGM 8).

29 – Arne GARBORG, *Umdléné duše*, přeložil Hugo Kosterka, Praha 1895.

30 – T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 2000, s. 144–145.

31 – Alfred de MUSSET, *La Confession d'un enfant du siècle*, Paris 1836; česky s titulem *Zpověď dítěte svého věku*, přeložila Pavla Moudrá, Praha [1900].

32 – T. G. MASARYK, *Moderní člověk a náboženství*, Praha 2000, s. 38.

33 – Viz zejména dok. č. 2, 8, 10, 14, 15, 69, 70, 78.

zajímal, poskytoval Masarykovi např. řadu podnětů z moderní literatury, zprostředkoval kontakt s norským spisovatelem Arne Garborgem, autorem *Umdlených duší*, o němž Masaryk ve své studii psal a s nímž si pak vyměnil několik dopisů. Korespondence také dokládá, jak se Masaryk snažil zaujmout pro faustovské téma i jiné osoby.³⁴

Zjara 1896 věnoval Masaryk intenzivní pozornost Karlu Havlíčkovi, tématem se zabýval důkladně, prošel dobovou literaturu a snažil se napsat zásadní monografii, která by nově zhodnotila a zaktualizovala význam Havlíckovy práce.³⁵ Koncem března Macharovi psal: „Jsem v Havlíčkovi. Měl jsem to pořád na mysli – chtěl jsem s ním začínat své studie, ale přišel Kollár atd. Původní plán byl, všechno, co jsem řekl, říci v Havlíčkovi. Bude to větší: kritika a rozbor politického obrození a na tom pozadí vykreslím Havlíčka. Myslím, že budete hodně spokojen. Nového bude hodně a naši Staří a Mladí a Nejmladší budou radosti nemít. Ale dá mi to práce – zase jsem celý týden horečkoval, teprve dnes se mi vrací klid.“³⁶ O týden později psal, že na *Havlíčkovi* pracuje s chutí, ale „je to těžké, těžké tím, že musím stopovat události r. 1848. a 49., v nichž Havlíček stál a působil“. Doufal, že do konce dubna bude hotov a koncem května se kniha dostane ke čtenářům.³⁷ Byl přesvědčen, že to bude kniha politicky velmi užitečná, v níž Havlíček bude stručně promlouvat o všech hlavních politických problémech, že tak zasáhne do aktuálních politických témat. „Sám jsem nevěděl, že Havlíček tak mnohé řekl, ne-li všechno, co jsem říkal po něm, nevěda o tom. Mně je to příklad toho, jak člověk působí na člověka: Havlíček koukal, já koukal na tytéž věci a mnoze ještě na lidi, kteří teď ještě žijí, a proto konsenzus očí a mozku.“³⁸

Počátkem června Macharovi poslal korektury práce, kterou Machar radostně uvítal a náležitě ocenil: „Jakou to máte na počátku hned historickou plastiku, jasnost, průhlednost! A zde ještě něco napadne člověku, co v Č[eské] o[tázce] a N[aší] n[ynější] k[rizi] bylo sice též, ale neukazovalo se tak pregnantně: styl. Ten je zde jako kyklopická stavba: věty jako balvany, grandiózní, žádná zbytečná kudrlinka, jen mohutný antický kámen – a celek potom – všechn respekt. A době přítomné jste podržel strašně upřímné zrcadlo: zjeví se a bude mít zlost – ne na sebe – ale na Vás. Ale to vydržíme, to je jenom ke cti. A tak Vám tisknu uctivě ruku a prosím o pokračování.“³⁹

Masaryk doufal, že Machar jej nechválí jen kvůli jejich přátelství. Poznamenal však, že si s *Havlíčkem* dal „trocha více práce“. *Česká otázka a Naše nynější krize* byla „snůškou časopiseckých statí“, *Havlíčka* koncipoval jako vědeckou monografii. Přiznal, že prvotní impuls k napsání knihy dala jeho žena Charlotta. „Jářku, dobrá. Šel jsem do přehrádky, vydělal si materiál, rozsortíroval a těšil se, že budu ancvaj hotov. Myslíl jsem něco takového jak Hus. Ale nedalo mi to. Proto z toho se stal napřed ten úvod, aby se vidělo, kdy kde

34 – Srovnej např. dok. č. 20.

35 – T. G. MAŠARYK, *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*, Praha 1896. Nejnověji T. G. MAŠARYK, *Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení*, Jana Svobodová (ed.), Praha 1996 (Spisy TGM 7); srovnej Ediční poznámku, s. 347–349.

36 – Viz dok. č. 22.

37 – Viz dok. č. 25.

38 – Viz dok. č. 31.

39 – Viz dok. č. 46.

Havlíček žil atd. – celá knížka. V hlavě jsem to všechno měl, tedy jsem prohlížel noviny roku 1848 a basta.“⁴⁰

Machar viděl v knize o Havlíčkovi logickou součást Masarykova filozofického světa, praktický příklad teorie z předešlých publikací. Sám nepovažoval Havlíčka za takového „titána“, postřehl, že jde o Masarykovu osobitou interpretaci: „Tím jste *I*y, jen *V*y, a *Vy mluvíte v masce Havlíčkově, protože je Vám milá a (předpokládá ve velkém konsenzu mezi Vámi a jím) dobře Vám sedí*.“⁴¹ Byl zvědavý na účinky publikace: „Tůma bude zuřit, ale myslím, že ještě víc – staročeši. Vždyť jste tady sundal toho domnělého bronzového Riegra z r. 1848–49 z postamentu a ukázal, že je a byl vlastně z hlíny! A naši pokrokářičkové! Hajn, Sokol, Rašín!“⁴²

Masaryk si byl aktuálního dopadu vědom. Rukopis odevzdal v tiskárně 12. června 1896, kniha měla mít 27–28 archů, šlo tedy o poměrně rozsáhlou publikaci a Masaryk měl strach, aby „nám to nezůstalo ležet. Psáno je to v jednom tahu a moc nocí mně to vzalo – ale jsem s tím spokojen více než s pracemi dřívějšími. To byla jen průprava k tomuto a teď se mohu dát do svého velikého říkání – trocha si oddechnu“.⁴³ Byl také zklamaný, že se mu nepodařilo prosadit knižní vydání. Nakladatel Jan Laichter se totiž rozhodl vydat *Karla Havlíčka* nejprve v sešitech, a to jako druhý svazek řady Výbor nejlepších spisů poučných. Podle anonce měla mít kniha deset tříarchových sešitů, dvojsesit 1 a 2 měl vyjít 17. července 1896.⁴⁴ Čtyřicáté výročí úmrtí Karla Havlíčka připadlo na středu 29. července 1896. Národní listy věnovaly jeho výročí první stranu,⁴⁵ čas na výročí reagoval úvodníkem a několika drobnějšími články, všiml si též ohlasů v tisku.⁴⁶ Masaryk chtěl připomenout Havlíčkovu výročí i v týdeníku *Die Zeit*, zprvu chtěl napsat článek sám, pak přesvědčoval Machara, aby sepsal příspěvek o Havlíčkovi do *Die Zeit* nebo do *Nivy*, ale záměr se nepodařilo realizovat.

Podobně jako žil Masaryk *Havlíčkem*, zaměstnávalo J. S. Machara knižní vydání *Božích bojovníků*. První varianta této politické satiry vyšla pod názvem *Čína a Číňani* v Pelclových Rozhledech na podzim 1894. Od října 1895 do ledna 1896 tam pak vycházela anonymně pod názvem *Boží bojovníci* a tvořila součást polemických bojů.⁴⁷

40 – Viz dok. č. 47.

41 – Viz dok. č. 48.

42 – Tamtéž.

43 – Viz dok. č. 49.

44 – AÜTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–13, k. 37, Jan Laichter T. G. Masarykovi 25. 7. 1896. Laichter reagoval na Masarykův dopis (ten ve f. J. Laichtra st. v LA PNP uložen není) a snažil se mu vysvětlit výlohy spojené s publikováním práce a proč ji vydá v sešitech. Anonce nakladatele Jana Laichtra: 29. července bude tomu..., Čas 10, 11. 7. 1896, č. 28, s. 447. Viz dok. č. 55 a 57.

45 – *Karlu Havlíčkovi Borovskému*, Národní listy 36, 29. 7. 1896, č. 207, s. 1. Nepodepsaný úvodník je ukončen básní Jana Nerudy z roku 1862.

46 – *Karel Havlíček Borovský*, Čas 10, 25. 7. 1896, č. 30, s. 465–467. Jeho dílu byl věnován článek *Naléhavé práce*, tamtéž, s. 467–469, jehož součástí bylo upozornění na dvě právě vydávané havlíčkovské práce: T. G. Masaryka a Gustava Žaluda ve Sborníku časových úvah o věcech veřejných. Dále článek *Zrnka z Havlíčka a o Havlíčkovi*, tamtéž, s. 471–476. K ohlasu výročí v českém tisku viz komentáře Času *K. Havlíček a naše strany*, Čas 10, 1. 8. 1896, č. 31, s. 484–486.

47 – *Čína a Číňani*, Rozhledy 4, 1894/1895, č. 1, s. 25–28, přetištěno in: J. S. MACHAR, *Knihy feuilletonů*, I, s. 17–25. [J. S. MACHAR], *Boží bojovníci*, Rozhledy 5, 1895/1896, č. 1, s. 10–19; č. 2, s. 78–85; č. 3, s. 170–175; č. 4, s. 235–241. Rozšířená knižní podoba vyšla až koncem roku 1896. Více viz Lucie MERHAUTOVÁ, „*Básník a filozof nebojí se do arény*“. *Pojetí modernismu J. S. Machara a T. G. Masaryka uprostřed devadesátých let 19. století*, in: Politici, umělci a vědci ve veřejném prostoru na přelomu 19. a 20. století, s. 102–114.

Z korespondence je patrné, že Machar záhy uvažoval o rozšířeném knižním vydání skladby, kterou by vybavil jako odborný spis v duchu pozitivistické vědy a opatřil ji podpisem parodicky odkazujícím na Čenka Zíbrta.⁴⁸ Koncem ledna Masarykovi psal: „S Božími bojci udělám ještě něco. Báseň potřebuje vysvětlivky. Bude tedy vydána r. 2000. a historik nějaký dělá k ní pod čarou poznámky o osobách a věcech. Těmi poznámkami chci trochu sebrat naše historiky, Akademii, Učenou společnost, zkrátka všechno, kam ruka dosáhne.“⁴⁹ Koncem března pak upřesnil: „Boží bojovníky jsem upravil pro tisk. Je to nyní Rukopis vinohradský, který byl nalezen a vydán r. 2219 jakýmsi znamenitým učencem Folklorem, a muž ten dokazuje, že pochází ze století XV.“⁵⁰

Masaryk doporučoval jako ilustrátora studenta pražské malířské akademie Jaroslava Panušku, na něhož Machara upozornil již v polovině února, a počátkem března potvrzoval, že „ten p. Panuška je výborný karikaturista; ať tedy p. Pelcl ho nepouští; pošlou Vám prý titulní list na zkoušku. Pro rozšíření básně karikatury velmi by se hodily“.⁵¹ Knihu měl původně vydat Josef Pelcl, polemiky a spory po uveřejnění Třebického Kroniky však vedly k roztržce s ním a vyvrcholily Macharovým odchodem z Rozhledů.⁵² Kniha nakonec vyšla za vydatné pomoci T. G. Masaryka po dohodě s Janem Herbenem nákladem Času.⁵³ Vydání se však zpožďovalo, jak dokládá i Macharova korespondence s Janem Herbenem: „Boží bojovníci jsou již v práci. Počátkem listopadu vyletí. Bude to před vánočním trhem, a jak mladočeský tábor vidíte, budou pořád časová. Byli by časová i r. 1897.“⁵⁴ Také Masaryk se zlobil, že Herben „s Bojci také otálí – jakmile se rozhodl, že je dá, tedy ať už by byli“.⁵⁵ Masaryk 8. listopadu informoval Machara, že mu Herben poslal dva „vývěsné archy B[ožích] bojců. Úprava je velmi pěkná. A obsah? Chudáci estetikové, ti se nahlédají přihrádky, kam by takovou satiru zařadili. Přeju a doufám, že knížka bude působit mnoho; vždyť ani není možné, aby nepůsobila!“⁵⁶ Kniha *Boží bojovníci* nakonec vyšla až koncem roku 1896. Dne 20. 12. Machar s úlevou psal: „tak už expeduji *Boží bojce*.“⁵⁷ [...] Kaizl se zlobí, že tam je (teste Kramář). Kramář se blahovolně vyptával, jak se prodávají, co při tom máme ap. Rekl jsem mu, že v 10 minutách rozebrala Praha 500 ex[emplářů]

48 – Tamtéž, s. 111.

49 – Viz dok. č. 6.

50 – Č. FOLKLOR [J. S. MACHAR], *Boží bojovníci. Vlastenecká historie z XV. století*, Praha 2215 [1896]. Viz dok. č. 21.

51 – Viz dok. č. 18.

52 – Roztržka je zachycena zejména v dok. č. 10–28.

53 – Kniha podle tiráže vyšla „Nákladem časopisu ‚Čas‘ na Kr. Vinohradech. Tiskem artist. ústavu a knihtiskárny J. Stolaře v Praze, Praha 2215.“ Viz i LA PNP, f. J. S. Machar, J. Herben J. S. Macharovi 30. 4. 1896, kde Herben píše, že *Boží bojovníky* vydá, sluha mu je již přinesl od Pelcla, on ještě sám promluví s ilustrátorem J. Panuškou. Viz dok. č. 28.

54 – LA PNP, f. J. S. Machar, J. Herben J. S. Macharovi 28. 9. 1896.

55 – Viz dok. č. 68. Ještě v polovině prosince Masaryk psal: „S Herbenem máte pravdu. Horší je, že mu ty Bojce nevyšly posud – ten tiskář snad se bojí, a proto mu to zdržuje. Intrika je v tom – zdržují to snad, aby zatím Šípy mohly vyjít.“ Viz dok. č. 92.

56 – Viz dok. č. 84.

57 – O distribuci *Božích bojovníků* viz LA PNP, f. J. S. Machar, J. Herben J. S. Macharovi 16. 12. 1896, kde psal: „Dnes už mám B[oží] b[ojovníky]. Zítra (17/12) dostanete 50 ex[emplářů] a Frýštacký 20.“ V dopise z 21. 12. 1896 se pak Herben zmiňoval o inzerátech na vydání *Božích bojovníků* v různých periodikách.

a že z toho nemáme nic.⁵⁸ Ohlas sbírky však nebyl výrazný, korespondence opakovaně dokládá, že se Masaryk i Machar chystali na další polemiky⁵⁹ v souvislosti se svými díly, ale ukázalo se, že nebylo s kým polemizovat.

V roce 1896 se Machar chystal vydat také sbírku básní, pro soustředěné psaní však neměl dost klidu, byl příliš pohlcen aktuálním děním, zejména probíhajícími polemikami. Básnická sbírka 1893–1896 tak vznikla jako nouzové řešení, sám o ní psal s určitým despektem, např. Masarykovi 10. června: „Já – necessitate coactus – musím vydat svazeček veršů; seberu jen to, co bylo dosud v listech a dost. Bez chuti, bez interese – ta knížka bude jako dítě, které je rodičům protivno.“⁶⁰ Zhruba o měsíc později, 13. července, potvrzuje svůj odstup: „Moje knížka se začne sázet tento týden a vyjde brzy. Sbírká v nejhorším slova smyslu. Básně spolu nesouvisí, je to jen naházeno, jak jsem to během posledních 3 let napsal. A proto nečekejte nic, pranic od toho.“⁶¹ Masaryk i jeho žena Charlotta však byli připravovanou básnickou sbírkou zaujati. Svědčí o tom např. Masarykův dopis z 31. října, kde psal: „Nejčistější Machar je trvám v Důvěrném psaní, Milosrdenství, Improvizaci; v Matce Žižkově ty poslední dva verše dojmají mne, ani nemohu říci, jak živě, to právě proto, že jsou tak staré a pregnantní a že tím našeho Žižku právě přímo zahrnují vším tím požehnáním, jehož jsem kdy ve své dětské modlitbě vzpomínal... A co do té předmluvy – cítím, jak zahazujete všechny ty plány a myšlenky, asociované s těmi všemi zkušenostmi, vzbuzuje to náladu velmi živě a verše ji udržují. Je to knížka charakterizující naši dobu hrozně dobře.“⁶² Masaryk skrytý pod šifrou B. uveřejnil pochvalnou recenzi Macharovy básnické sbírky v listopadové Naší době a zakončil ji Macharovými verši uveřejněnými v časopise Niva.⁶³ Navázal tak na svoji recenzi Macharovy sbírky *Tristium Vindobona* z února 1894⁶⁴ a rozsáhlý programový rozbor *Magdaleny* uveřejněný anonymně v listopadu 1894 v týdeníku Čas.⁶⁵

V roce 1896 pokračovala Macharova a Masarykova spolupráce v časopise Naše doba, kde vedli rubriku Rozhledy časopisecké, kterou podepisovali společnou značkou Sursum. Spolupráce však nebyla vždycky ideální, jak dosvědčuje jejich korespondence, neboť Machar někdy musel zastat celou práci, jindy se naopak s dodáváním svých příspěvků

58 – Viz dok. č. 94.

59 – Viz např. dok. č. 88.

60 – Viz dok. č. 48. Rozumí se J. S. MACHAR, 1893–1896. *Básně*, Praha 1897 (fakticky 1896).

61 – Viz dok. č. 56.

62 – Viz dok. č. 79.

63 – Z básní J. S. Machara. *Epigram. Solus sibi*, Niva 7, 1896/1897, č. 1, s. 1–2. Ve čtvrté sloce Machar psal: „S tím světem jsme si byli cizí dosti. / Styk náš byl jenom: rána proti ráně. / K budoucna soudu hodím svoje kosti / a, doufám, vítězné též svoje zbraně.“ Citací básně *Solus sibi* a větou „Ty kosti – ty vítězné zbraně – – báječný obraz, báječná síla!“ Masaryk zakončil recenzi Macharovy sbírky 1893–1896 v Naší době. T. G. Masaryk napsal recenzi pod šifrou: B., *J. S. Machar: 1893–1896, Básně. 1897*, Naše doba 4, 1896/1897, č. 2, s. 180–182. Vyšla též zpráva o knize s obsáhlým citátem z Macharovy předmluvy: *J. S. Machar: 1893–1896, básně*, Čas 10, 31. 10. 1896, č. 44, s. 695. Recenzi uveřejnil též F. X. ŠALDA, *Moderní poesie historická. (Glosy k Macharově knize: 1893–1896.)*, Čas 10, 28. 11. 1896, č. 48, s. 756–760; přetištěno in: F. X. ŠALDA, *Kritické projevy*, 3, s. 107–131.

64 – L. Ž. + M., *J. S. Machar, Tristium Vindobona. I–XX. 1889–1892. Podzimní sonety psány na podzim 1892*, Naše doba 1, 1893/1894, č. 5, s. 374–380. Pod zkratkou L. Ž., tj. Lídín ženich, byl ukryt/publikoval tehdy Václav Kratochvíl. Viz *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar*, I, dok. č. 14, s. 95–96.

65 – *První moderní román ve verších*, Čas 8, 3. 11. 1894, č. 44, s. 690–692; 10. 11. 1894, č. 45, s. 706–710.

opozďoval. Tak např. v lednu 1896 byl Masaryk vděčný, že Machar vyplnil celou rubriku, neboť „celý měsíc jsem byl jak pitomý, do ničeho se mi nechtělo“.⁶⁶ Zato Machar nedodal včas své příspěvky např. do červnového čísla, kam chtěl Masaryk dát shrnutí polemiky s pokrokáři, takže Masaryk si musel vystačit sám.⁶⁷ Používání společného pseudonymu navíc vedlo k nepříjemnostem, zejména když Machara pokrokáři nařkli, že si sám na sebe píše pochvaly.⁶⁸ Šlo nejen o pomluvy v dopisech, ale např. i o glosu v květnové *Moderní revui*, kde nepodepsaný autor v rekapitulaci událostí spojených s Třebického *Kronikou* zmínil „p. Sursum, který nikdy nikoho tolik ostatně nechválí jako – sebe sama“.⁶⁹ Machara se toto nařčení stejně jako invektivy Josefa Pelcla velmi dotkly, záleželo mu především na mínění F. V. Krejčího, a proto Masaryka prosil, aby situaci spojenou s používáním pseudonymu Sursum Krejčimu vysvětlil.⁷⁰ Masaryk nakonec reagoval prohlášením, že *Rozhledy* časopisecké v Naší době „označené jménem Sursum nejsou a nebývají od spisovatele jednoho. Každá zmínka, každý posudek o básních a činnosti J. S. Machara pochází ode mne“.⁷¹

Vleklá polemika s pokrokáři přesto nakonec vedla k dočasnému přerušení korespondence mezi Macharem a Krejčím a byla i příčinou ukončení spolupráce F. V. Krejčího s měsíčníkem *Naše doba*, kam přispíval do rubriky *Úvahy a kritiky*. Ještě 18. května Masaryk Macharovi psal: „Krejčí mně poslal, jak obvyčejně, měsíční přehledy; měl jsem hned příležitost užít své škrtací metody; uvidím, jak dlouho vydrží.“⁷² O měsíc později pak konstatoval, zdá se, že s jistým zadostiučiněním, neboť roztržka s Pelclovými *Rozhledy* i s Krejčím Machara vracela k bližší spolupráci s Masarykem: „*Krejčí*, jak tuším víte, vzdal se měsíčních přehledů: musím je tedy dělat sám. Jsem tomu vlastně rád, že odpadl – nebyli jsme zajedno ve věci od samého počátku. Všecky takové mesaliance nutně běrou zaslé: poměr s Kaizlem, mladočechy, pokrokářskou modernou atd. Máme již indukci hodně značnou a smíme udělat generální konkluzi, že nejlépe nezakládat církve žádné a starat se jen o evangelium. Bude-li nějaký ten Pavel – to ať je věc jeho. To platí i politicky: vyčkáme si volby, co přinesou a jak se situace udělá. Teď do té nejistoty se pouštět nestojí za to.“⁷³

Nejen na stránkách *Naší doby* se oba autoři zapojovali do probíhajících polemik, Masaryk velmi často spoléhal zejména na svého blízkého spolupracovníka Jana Herbena, který vydával týdeník *Čas*, rozšířený od roku 1896 o beletristickou přílohu nazvanou *Besedy Času*, se kterou Machar začal spolupracovat. Zmiňovaná polemika kolem Třebického *Kroniky* pak cílila právě na Jana Herbena, přes něho pak na Masaryka, neboť bylo známo, že Herben často tlumočí Masarykovy názory.⁷⁴ Masaryk, jak již bylo zmíněno,

66 – Viz dok. č. 4.

67 – Viz dok. č. 49, 50 a 52.

68 – Viz dok. č. 30 a 33.

69 – Šlo o glosu v rubrice *Kritika: Časopisy. Tak juž je tedy po nadějně se zelenající „České Moderně“*, *Moderní revue*, sv. 4, květen 1896, sešit 2, s. 45–46.

70 – Viz dok. č. 30.

71 – T. G. MASARYK, *Prohlášení*, *Čas* 10, 16. 5. 1896, č. 20, s. 319.

72 – Rozumí se *Měsíční přehledy* v rubrice *Úvahy a kritiky*, které bývaly uvedeny obecnějším článkem a pak následovaly recenze či anotace. Viz konkrétně *Měsíční přehledy*, *Naše doba* 3, 1895/1896, č. 8, s. 757–761, kde byla Krejčeho šifra –pp–; *Měsíční přehledy*, tamtéž, č. 9, s. 847–848, kde je Masarykova šifra –bb–.

73 – Viz dok. č. 52.

74 – Srovnej např. dok. č. 44.

byl náročný nejen na své čtenáře, ale ještě náročnější byl na své spolupracovníky, od nichž očekával nejen loajalitu, ale i soustředěný maximální výkon. Herben se v korespondenci Masaryka s Macharem jeví takřka jako otloukánek,⁷⁵ kterého Machar nezřídka bránil.⁷⁶ Masaryk si přesto byl vědom (alespoň do určité míry), jakou službu mu Herben poskytuje: „Že jsem to ono řekl o Herbenovi a proti němu, nevadí, neboť říkal jsem mu totéž do očí, ale ovšem i jemu, i jiným uznával jsem dobré vlastnosti – poctivost a nechytráctví. Však víte, jak jsem Vám o něm psával. (Nehledíc k okamžitým náladám na + –.) Za to však můžeme být rádi, že se naše spolčení čistí.“⁷⁷ Herben se angažoval nejen v polemikách spojených s Třebického Kronikou, z těch dalších zmiňme alespoň spor o plagiátorství, který probíhal od října do konce roku, a rukopisné boje, vedené s různou intenzitou od dubna, které podnítil Václav Flajšhans a oživoval František Zákrejs (snaha revidovat výsledky rukopisných bojů vedla i k jejich rekapitulaci, např. právě v časopise Čas).⁷⁸

Rukopisné boje se ostatně promítly také do korespondence Masaryka s Macharem, stejně jako jejich vliv na Masarykovu univerzitní kariéru. Masarykovo angažmá na straně odpůrců pravosti RKZ ji totiž negativně poznamenalo: deset let trvalo Masarykovo úsilí získat řádnou profesuru a s tím spojené finanční ohodnocení. V roce 1886 totiž vypršela tříletá lhůta, kdy měl být povýšen na řádného profesora s odpovídajícím platem. Až 4. února 1886 doporučila skupina sedmi profesorů, aby profesorský sbor navrhl ministerstvu Masarykovo povýšení a aby byla kvůli tomu zvolena tříčlenná komise, která by návrh učinila. První řízení z roku 1886 se však protahovalo, profesorský sbor se k projednání Masarykova ordinariátu sešel až 27. května 1886, přičemž hlasování skončilo nerozhodně 11:11. S výsledkem ministerstvo kultu a vyučování naložilo jako se zamítnutím. Další pokus učinil po pěti letech August Seydler, který se s žádostí o obnovení návrhu na Masarykovo jmenování obrátil na profesorský sbor v únoru 1891. Návrh byl sice podán, ale než mohl být na patřičných místech vyřízen, potvrdilo ministerstvo výnosem z 18. prosince 1891 definitivu Masarykova extraordinariátu. Iniciativa Otakara Hostinského z července 1895 nalezla příznivější okolnosti: děkanem filozofické fakulty byl tehdy Josef Král, ministerstvo

75 – Viz např. dok. č. 62, kde Masaryk psal: „Ten Herben! Právě ta jeho buchtovitost mne dávno již rozčuluje. Tam z Vídně sotva mu pomůžete gruntovně, neboť neběží o jednotlivosti, ale směr, celek, duch. Má některé dobré vlastnosti s tou buchtovitostí a snad pro ni – ale přece se vždycky mrzím. Zatím není pomoci.“ V dok. č. 89 se vyjadřuje ještě ostřeji: „Herben je trouba – člověk příliš pohodlný atd., staré mé stesky.“ V dok. č. 95: „Herben – starý Herben a mne na něm mrzí mrtvota. Slyším zase, že přes můj protest s šosáky v hospodě hrává karty, ferbla a pod[obné] hazardní hry. Prý o veliké sumy. Studenti moc si o tom povídají, a vůbec vidí v něm (a právem, bohužel) šosáka! Sedí v hospodě ne kvůli diskursu a otázkám, nýbrž aby si „odpočinul“, a snáší, den co den s jakými staviteli atd., křápat a hrát. Mrzí mne to všechno, velice.“ Jindy naopak konstatuje: „Vidíte: na tom Herbenovi se jistě osvědčí, že s poctivostí se nejdál dojde – taková moravská buchticka, a jak toho Krejčího poráží fakty. A fakt v polemice vydá 100krát víc než princip.“ Viz dok. č. 83.

76 – Srovnej dok. č. 91: „Ad Herben. Neberte plagiát tragicky. Není to plagiát, ale Herben je poctivý a v téhle otázce až k zbláznění poctivě hloupý chlap. [...] Kdyby celá Herbenova činnost byla plagiátem, jeho osobní poctivost mi to vyváží všechno. Bil bych se s ním a pro něj do posledního dechu. [...] Ne, mistře, ukonejšete své svědomí; Herbenovi možno podat čistou naši ruku. Máme jiné boje, a on půjde s námi. To je druhá věc, za kterou Vás prosím.“

77 – Viz dok. č. 41.

78 – Srovnej např. Flajšhansův přehled: V. F., *Po desíti letech*, Čas 10, 21. 11. 1896, č. 47, s. 744–748. Viz dok. č. 91.

kultu a vyučování měl převzít Paul Gautsch, jako odborový přednosta pro záležitosti vysokých a středních škol na ministerstvu nastoupil Wilhelm August Hartel, Masarykův bývalý vysokoškolský učitel, a také nový český místodržitel Karl Coudenhove ve svém připsu z 23. května 1896 Masaryka doporučil. Císař se rozhodl jmenovat Masaryka řádným profesorem 20. června 1896, avšak s platností od 1. ledna 1897.⁷⁹

V korespondenci je zachycena nejen dlouhá anabáze týkající se Masarykova jmenování řádným profesorem, ale i řada pokusů o získání termínu audience u císaře Františka Josefa I. Problémy s Masarykovým jmenováním popsal mj. Jan Herben: „Pražský arcibiskup hrabě Schönborn, máje zprávu o jednání, zajel do Vídně a varoval císaře, neboť Masaryk prý je neznaboh, nihilista, kazí mládež, horuje pro sebevraždu atp. Ministr vyučování potřeboval pro přednášku o Masarykovi před císařem informaci. Svěřil úlohu tu bibliotékáři parlamentní knihovny, Siegfriedu Lipinerovi. Lipiner pozval si ku spolupráci J. S. Machara a oba společně za odpoledne a noc vypracovali důkladné memorandum, v němž řadou citátů z Masarykových spisů doložili, že není neznaboh ani nihilista a zejména sebevražednost nejen neschvaluje, nýbrž vysvětluje nedostatkem náboženství. To u císaře rozhodlo. Existuje svědectví, že když arcibiskup Schönborn v nové audienci začal mluvit o Masarykovi, císař přerhl mu řeč slovy: ‚Děkuji – jsem lépe zpraven než Vy.‘ Císař dekret podepsal a Masaryk byl jmenován řádným profesorem v lednu 1897.“⁸⁰ V dopise ze 4. června 1896 Machar psal: „byl jsem u – Lipinera. Poslal mi tuhle ten list. Pro to: Rektor prý Vám řek, že dobrozdání Coudenhoveho je velmi příznivé – není však. Lipiner proto dělá relaci o Vás a Vašich knihách pro p. Procházku [tj. císaře Františka Josefa I.] sám. Starý pán prý jde ve všech bohemicis do detailů. Všechna češť Kramářovi. Byl bych ho zlíbal. Sedal u Lipinera celé hodiny, prodělávali Č[eskou]o[tázku], N[áši] n[ynejší] k[rizi], a když Kramář jel do Pešti, doporučil mě. Prodělali jsme Husa a Č[eskou]o[tázku] a Krizi poznovu (Lipiner chtěl přesné překlady, tu a tam delší výklad), pak chtěl příčiny různých věcí: zášť radikálů, vztek Thunův, Národních listů – atd. Pověděl jsem mu dost. Ptal se mě, budete-li teď kandidovat do Vídně, řek jsem, že ne. Byl rád, též prý Vám tak radil. Ale řek jsem (a také tak myslím), za 6 roků přijdete sem jako šéf velké strany. – Je to hodný člověk ten Lipiner, ukazoval mi koncept relace a já mu byl vděčen.“⁸¹

V případě audience u císaře šlo o běžnou praxi, kdy se mu nově jmenování profesori měli oficiálně představit. Masaryk potřeboval zjistit, kdy bude císař František Josef I. ve Vídni, aby se mohl v kabinetní kanceláři k audienci oficiálně objednat. V září a opětovně

79 – K tomu blíže Ivo TRETERA, *Masaryk a univerzita. Enfant terrible české filosofické fakulty v Praze 1882–1914*, in: Masarykův sborník XIV, Praha 2009, s. 300–303.

80 – Jan HERBEN, *T. G. Masaryk*, I, Praha 1928, s. 209. Herben se ve své pozdější publikaci mylí ve dvou věcech: císař jmenoval Masaryka řádným profesorem 20. 6. 1896 s platností od 1. 1. 1897. Také na vypracování elaborátu o Masarykových publikacích se nejprve podílel K. Kramář a teprve před svým odjezdem do Pešti doporučil J. S. Machara, aby tuto zprávu s knihovníkem poslanecké sněmovny Lipinerem, kterého Masaryk blíže poznal v době svého působení v říšské radě, dokončil. Na pravou míru tato tvrzení uvedl již S. Polák a dokládá je i námi editovaná korespondence. Stanislav POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, III, Praha 2004, s. 121–122. Viz též AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. O-1-1/p, k. 531a, jmenování řádným profesorem na filosofické fakultě české univerzity v Praze, zaslané Masarykovi ministerstvem kultu a vyučování 22. 6. 1896. Srovnej dok. č. 44, 45 a 47.

81 – Viz dok. č. 46.

v říjnu se proto obrátil na Machara s prosbou o pomoc. Machar do kabinetní kanceláře osobně několikrát zašel a Masaryka instruoval, jak má postupovat.⁸² Datum audience bylo po průtazích způsobených mj. císařovým pobytem mimo Vídeň stanoveno na čtvrtek 12. listopadu 1896. Masaryk přijel do Vídně již 10. večer a zůstal tam do 14. listopadu. Svého pobytu chtěl využít i ke schůzkám s zeitisty a se svými příznivci na ministerstvu.⁸³ Bydlel přitom v bytě J. S. Machara, jehož manželka Hedvika nám zanechala úsměvnou historku spojenou s Masarykovou audiencí u císaře, která příznavně ilustruje Masarykův vztah k této události. „Když byl jmenován řádným profesorem a měl se představit císaři, požádal mě, abych jej včas upozornila, že vůz čeká již dole. Seděl, psal – dvakrát jsem ho upozornila, že vůz čeká – marně. A psal a psal stále. Konečně přišel za mnou do kuchyně a přál si, abych mu pomohla zapnout háček u límce ‚brnění‘ (jak říkal své uniformě). ‚Nemohu to nějak dopnout,‘ povídal. Já odborně prohlédla jsem háček – byl úplně změkklý od stálého ohýbání – zapjala jsem, ale se smrtelnými obavami, že háček dojista odletí. Byla tenkrát krutá zima a on si pod uniformu vzal ještě teplou vestu, proto ten háček tak vzdoroval. Sám měl obavy také, aby se mu kordisko v audienční síni nezapletlo mezi nohy, a v tom jej cvičil den předtím můj muž. Přehodil si do vozu přes ramena vojenský plášť mého muže, 6. praporu polních myslivců, jenž mu byl krátký a malý, na hlavu nasadil předepsaný klobouk s chocholem a čerstva spěchal, snad aby dohonil uběhlý čas, snad aby se dlouho nevystavoval mému pozorování. Když se vrátil, hodil kordiskem a kloboukem na pohovku a řekl: ‚Dejte to dětem k hraní, vícekrát to na sebe nevezmu.‘ Když se vrátil můj muž a ptal se po osobních dojmech, zaslechla jsem jen krátkou charakteristiku Franze Josefa: ‚To máš, člověče,‘“⁸⁴

Rok 1896 tedy svým způsobem završil dění předchozích let a podařilo se v něm realizovat některé starší i aktuálně podnícené projekty. Oba korespondenti prošli určitou deziluzí, ale soustavně intenzivně pracovali. Masaryk pokračoval v publikování svých studií, přednášení, redigování *Naší doby*, Macharovi se otevřely nové možnosti ve fejetonistice.⁸⁵ Pro oba tedy platí Masarykovo lapidární konstatování z dopisu z 2. června 1896: „Dělám závěr z toho všeho: pišme si své verše a knížky a uvidíme, co z toho bude.“⁸⁶

Helena Kokešová

82 – Viz dok. č. 68, 70, 74, 75 a 77.

83 – Viz dok. č. 82, 83 a 85. Program měl pestrý, jak dokládá jeho dopis Macharovi z 5. 11. 1896: „přijedu tedy [v] úterý večer týmž vlakem, kterým Vy jste odjel (1.40 z [nádraží] Frant[íška] Josefa); k tomu p. Procházkovi ve čtvrtek (10. ráno). Ve Vídni chtěl bych se zdržet do soboty (incl[usive]), ačkoli nemám dost pokoje k tomu, protože v ten den je stěhování. Ale budu již ve Vídni, využítu času. Mám vlastně svého mála: císař (1/4 hod.) a Hartel 1/2 hod. Jeden večer u Lipinerů, zbytek jsem Váš a zeitistův a politiky. Také k Halbanovi bych rád. Psal jsem už Lipinerovi, a oznámím Vám snad do úterka, kdy budu u něho, podle toho mohu pak k zeitistům. Snad že mne svedou také s Philippovichem. Konečně ještě nějaký čas musím věnovat Gomperzovi (prof.) a synovi – (také zeitisté).“ Dok. č. 83.

84 – Hedviga MACHAROVÁ, *Masaryk – člověk*, in: Masaryk a ženy. Sborník k 80. narozeninám prvního prezidenta Republiky československé T. G. Masaryka, I, Praha 1930, s. 183.

85 – Např. od prosince 1896 Machar pod pseudonymem Alligátor začal uveřejňovat ironické fejetony v rubrice Času Beseda.

86 – Viz dok. č. 45.

Ediční úvod

Publikace navazuje na tříletý (2014–2016) projekt Grantové agentury České republiky č. GA14-29050S *Modernismus – Machar – Masaryk: myšlení, tvorba a jednání*, řešitelka PhDr. Helena Kokešová, Ph.D., který byl zaměřen na počátek a první roky vztahu T. G. Masaryka a J. S. Machara. Z unikátního celku oboustranné korespondence čítajícího na 800 dopisů z let 1893 až 1932 bylo v prvním svazku *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Svatoopluk Machar. Svazek I. (1893–1895)* publikováno a okomentováno 183 dokumentů. Obsáhle úvodní monografická studie se zabývala oběma osobnostmi v širším časovém politickém a kulturním kontextu.

Tato publikace navazuje na první svazek korespondencí z roku 1896, začíná tedy obdobím polemik po vydání manifestu *Česká moderna*. Jako další svazek knižnice *Korespondence T. G. Masaryka* má odpovídající aparát, který přímo navazuje na již vydaný první svazek: ediční úvod, očíslované, chronologicky seřazené a edičně upravené dokumenty opatřené poznámkami, seznam editovaných dokumentů a anglické resumé. Anotovaný jmenný rejstřík zachycuje osobnosti vyskytující se v úvodní studii, textech dokumentů a v poznámkách, s výjimkou autorů a editorů literatury citované v poznámkách.

Editováno je celkem 99 dokumentů, 60 dopisů a 2 telegramy T. G. Masaryka a 35 dopisů J. S. Machara. V příloze uveřejňujeme 2 dopisy Charlotty G. Masarykové adresované J. S. Macharovi. Je zřejmé, že korespondence není úplná. Macharovy dopisy od druhé poloviny července do poloviny října 1896 nemáme k dispozici. Navíc od 4. listopadu 1896 (od dok. č. 82) máme k dispozici pouze strojopisy dopisů T. G. Masaryka psaných J. S. Macharovi.

Nejdůležitějšími zdroji archivních dokumentů pro období zahrnuté v tomto svazku byly Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP) a Archiv Ústavu T. G. Masaryka (dále AÚTGM), který je ve správě Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i. Výzkum se soustředil především na osobní archivní fondy J. S. Machara a T. G. Masaryka v LA PNP, kde jsou uloženy konvoluty jejich korespondence, dále na osobní archivní fond T. G. Masaryka v AÚTGM, kde se nachází hlavní část Masarykových písemností. Pro výzkum bylo přínosné zejména studium korespondence a některých rukopisů Jana Herbeny, Václava Choce, F. V. Krejčího, Jana Laichtra, Josefa Pelcla, F. X. Šaldy a dalších osobností zmiňovaných v korespondenci, které jsou uloženy v dalších fondech LA PNP. Heuristika pro předkládanou publikaci byla dále uskutečněna ve zpřístupněných fondech a sbírkách v archívech v České republice: Archivu Národního muzea (dále ANM), Knihovně Národního muzea (dále Knihovna NM), Národním archivem (dále NA), Regionálním muzeem v Kolíně, Ústavem dějin Univerzity Karlovy a archivem Univerzity Karlovy (dále AUK) aj.; a v Rakousku: Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni, Verein für Geschichte der ArbeiterInnenbewegung (Adler-Archiv), Wiener Stadt- und Landesarchiv. Dalším zdrojem byly katalogy a databáze Národní knihovny v Praze, Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., a Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni.

Podobně jako v předchozím období i pro rok 1896 se zachoval částečný strojopisný opis Masarykových dopisů opatřený Macharovými rukopisnými vysvětlivkami, uložený v LA PNP. Tyto vysvětlivky uvádíme v poznámkách příslušných dokumentů, včetně upozornění na chybné čtení některých slov. Jako celek však dopisy nikdy nevyšly.

Edice metodicky vychází ze zásad pro vydávání novověkých pramenů.¹ Zdrojem je primárně originál, tj. prvopis autorského vyhotovení. Ke strojopisům však přihlížíme a odlišnosti, zejména připsané poznámky, komentujeme v poznámkovém aparátu. Většina dopisů je psána perem, zřídka tužkou, v některých je tužkou nebo perem podtrháno a někdy jsou po straně označeny celé pasáže. Nelze však přesně určit, zda tak postupoval autor, adresát či pozdější badatelé.

Ponecháváme členění dokumentů, někdy však nebylo možné jednoznačně určit odstavce. Zařaditelné autorské vpisky vepsané přímo do textu většinou vřazujeme bez vyznačení, pokud byly připsány na okraj listu, komentujeme je podle potřeby v poznámce. Podobně v poznámce upozorňujeme na dodatečné škrty. Podtržení původcem dokumentu vyznačujeme kurzivou, podtržení příjemcem vodorovnou čarou. Počet (jedno a více) podtržení neregistrujeme.

Přepis rukopisů byl často ztížen obtížně čitelným rukopisem pisatelů. Hlavně Masaryk často nevyznačoval kvantitu samohlásek, stejným znaménkem (tečkou) značil čárku, tečku i háček, zejména psal-li ve chvatu. Nejisté čtení vyznačujeme [?], chybějící text [...], škrty bez slovního označení < >, jsou-li ponechány jazykové nekorektnosti a nejasná místa, užíváme [!sic]. Editorské zásahy a doplňky do textu, hlavně rozepsaná zkrácená slova, vyznačujeme [].

Každý dokument je očíslován a opatřen vědeckokritickým a informačním aparátem. Zkrácené záhlaví každého dokumentu obsahuje jeho průběžné pořadové číslo v edici; jméno původce a příjemce; datum v pořadí rok, den a měsíc a případně místo vzniku. Doplňené údaje jsou vyznačeny [] a podle potřeby komentovány, zejména bylo-li ze souvislostí zjištěno chybné datování dokumentu původcem či jiným uživatelem dopisu. Za textem každého dokumentu následují základní údaje: druh (dopis, telegram), místo, resp. místa archivního uložení (archiv, archivní fond; v tomto svazku vesměs LA PNP, kde se signatura ani karton neuvádějí), forma dochování (originál, kopie, opis), způsob vyhotovení (rukopis, strojopis), počet stran (list, dvojlist), údaj o použitém psacím náčiní (pero, tužka) a počet popsanych stran. Obálky se v této části korespondence nedochovaly. U strojopisů neuvádíme, zda jde o prvopis nebo průklep. U telegramu doplňujeme specifický popis (došlý, časové údaje, adresa).

Uvádí-li pisatel místo, datum a podpis, ponecháváme je bez úpravy. Masaryk zpravidla datoval vlevo pod textem v ustálené podobě den/měsíc (měsíc někdy označil římskou číslicí) a rok (zpravidla poslední dvojčíslí) a tečka, výjimečně uvedl místo pobytu (při pobytu mimo Prahu: *N. Jáchymov*), podepisoval se obvykle celým příjmením a končil tečkou. Machar datoval vpravo nad textem v pořadí den/měsíc (někdy měsíc slovem, popř.

1 – Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

zkráceně: *čce* = července) a rok (jen poslední dvojčíslí), několikrát připojil den v týdnu (např. *ve čtvrtek 18/6 96.*), místo uvedl výjimečně (*v Táboře*), podepisoval se celým příjmením zakončeným tečkou. Pozici podpisu sjednocujeme vpravo.

Dokumenty jsou vybaveny jednak textovými poznámkami označenými malými písmeny latinské abecedy, jednak věcnými poznámkami označenými arabskými číslicemi. V několika případech poznámkuje obsah poznámky, pro odlišení používáme symbol * hned pod jejím textem.

Textové poznámky jsou vypracovány autonomně pro každý dokument edice. Přinášejí výsledky další pramenné a textové kritiky a jsou využity především pro vyznačení poznámek příjemce dopisu (jiných než pouhé vodorovné podtržení; mají charakter věcných informací nebo komentářů, vlastní text příjemce se nachází v uvozovkách); dále pro překlad a objasnění významu některých cizojazyčných, přejatých, odvozených a zastaralých, dnes málo používaných a těžko srozumitelných výrazů (jejich výběr je subjektivní). Nepřekládáme názvy a adresy. V několika případech, kdy byl obsah textové poznámky v rámci jednoho dokumentu totožný, se v textu opakuje totéž písmeno.

Věcné poznámky jsou výsledkem historické kritiky obsahu dokumentů. Obsahují bibliografické údaje, odkazy na další archivní prameny, výklady a komentáře faktů, událostí a reálií ap. V bibliografických údajích zachováváme názvy v původní jazykové podobě a údaje následují v pořadí: autor (je-li uveden), název díla (kurzivou), název časopisu nebo sborníku, ročník, rok, číslo (případně i datum), strana (u novin ročník, celé datum, číslo a strana); u knih: autor, název díla (kurzivou), popř. editor nebo překladatel, místo a rok vydání. Poznámky byly vypracovány s ohledem na editovaný celek a v jeho rámci jsou editované dokumenty i jednotlivé informace provázány.

Texty, vesměs napsané česky, transkribujeme a v zásadě upravujeme podle současné jazykové normy. Zjevné písařské a pravopisné chyby a většinu pravopisných variant opravujeme bez označení (*brinda* > *brynda*, *denník* > *deník*, *mně* > *mě*, *penězy* > *penězi*, *posylat* > *posílat*, *rozloben* > *rozzloben*, *vněšnosti* > *vnějšnosti* aj.). Současné pravopisné normě přizpůsobujeme psaní velkých a malých písmen (např. *Minervistka* > *minervistka*, *Mladočeši* > *mladočeši*, *Nový Rok* > *Nový rok*, *Staročeši* > *staročeši*, *TrottI/Trottell* > *trotl*, *vánoce* > *Vánoce*, *Zeitisti* > *zeitisti*), a to včetně víceslovných názvů (např. *Boží Bojovníci* > *Boží bojovníci*, *Časopis Pokrokového Studentstva* > *Časopis pokrokového studentstva*, *Česká Stráž* > *Česká stráž*, *dělnická akademie* > *Dělnická akademie*, *Literární Listy* > *Literární listy*, *Moderní Revue* > *Moderní revue*, *Naše Doba* > *Naše doba*, *Národní Listy* > *Národní listy*, *Nový Zákon* > *Nový zákon*, *Nový Život* > *Nový život*, *Radikální Listy* > *Radikální listy*), kolísavě užívaných názvů rubrik v periodikách (např. *rozhledy* > *Rozhledy*, *směs* > *Směs*), přezdivek osob (např. *majstr*, *Majstr* > *Majstr*, *p. procházka* > *p. Procházka*), výrazů *Mladí*, *Starí* ve významu *mladočeši*, *staročeši* (v generačním významu ponecháváme malé počáteční písmeno). Upravujeme zdvořilostní vykání: *Jste* > *jste*. Upravujeme kolísavé, dobové nebo nesprávné psaní vlastních jmen osobních (např. *Biliński* > *Biliński*, *Flaišhans* > *Flajšhans*, *Gauc* > *Gautsch*, *Göthe* > *Goethe*, *Hartl* > *Hartel*, *Kollar* > *Kollár*, *Laichtr* > *Laichter*, *Lipinr* > *Lipiner*, *Orezsková* > *Orzeszkowa*, *Peiskr* > *Peisker*, *Schäffel* > *Scheffel*, *Schlesingr* > *Schlesinger*, *Singr* > *Singer*, *Süss* > *Suess*, *Suttnar* > *Sutnar*, *Tuma* > *Tüma*, *Turgéněv* > *Turgeněv*, *Wateau* > *Watteau*).

Psaní slov cizího původu upravujeme, a sice odstraňujeme zdvojené souhlásky (*ad-ressa* > *adresa*, *annullovat* > *anulovat*, *applicovat* > *aplikovat*, *belletrie* > *beletrie*, *dissoluce* > *disoluce*, *effekt* > *efekt*, *excellence* > *excelence*, *dilettant* > *diletant*, *hallucinace* > *halucinace*, *illustrace* > *ilustrace*, *intelligentní* > *inteligentní*, *kollejně* > *kolejně*, *konnexe* > *konexe*, *konstellace* > *konstelace*, *korekturalkorrektura* > *korektura*, *parallelně* > *paralelně*, *passus* > *pasus*, *professor* > *profesor*, *process* > *proces*, *rebellovat* > *rebelovat*, *secesse* > *secese*, *suggesce* > *sugesce*, *summa* > *suma*, *supplent* > *suplent* aj.); při psaní *s/z* preferujeme varianty se *z* (např.: *analysovati* > *analyzovati*, *exposice* > *expoziice*, *fantasijní* > *fantazijní*, *inserát* > *inzerát*, *hasardní* > *hazardní*, *krise* > *krize*, *paralysovati* > *paralyzovati*, *positivism* > *pozitivism*, *prosaicky* > *prozaicky*, *quasi* > *kvazi*, *stilisovati* > *stylizovati*, *universita* > *univerzita*); ve slovech *diskuse*, *impuls* a v příponě *-ism/-ismus* (např. *anarchism*, *antisemitism*, *demokratism*, *dilettantism*, *katolicism*, *klerikalism*, *materialism*, *mysticism*, *nacionalism*, *nihilism*, *radikalism*, *realism*, *teism*) zachováváme *s*. Dále měníme slova s hláskovou skupinou *th* (*anthropomorfism* > *antropomorfism*, *atheista* > *ateista*, *esthetika* > *estetika*, *hypothesa* > *hypotéza*, *mathematika* > *matematika*, *mythologie* > *mytologie*, *orthodoxněji* > *ortodoxněji*, *sympathisovati* > *sympatizovati*, *theologie* > *teologie*, *theorie* > *teorie* aj.). Současné pravopisné normy přizpůsobujeme též psaní dalších slov cizího původu, např. *aesthet* > *estét*, *affair/affera* > *aféra*, *antiquar* > *antikvář*, *commandant* > *komandant*, *eventuelně* > *eventuálně*, *feuilleton* > *fejeton* (neupraveno je pouze v názvu rubriky a publikací), *chef/chéf* > *šéf*, *individuelní* > *individuální*, *linguistický* > *lingvistický*, *loyální/lojalní* > *loajální*, *malheur* > *malér*, *materielní* > *materiální*, *oficielní* > *oficiální*, *prāgnantní* > *pregnantní*, *prestige* > *prestíž*, *reelní* > *reální*, *repraesentant* > *reprezentant*, *saisona* > *sezona*, *sanguinik* > *sangvinik*, *skizza* > *skica*, *specielní* > *speciální*, *vabanque* > *vabank*, ponecháváme však *credo* a u Masaryka *diskurs*, *inžinýr*, *maněbry*, *šindeláky*, *škripta*, *špekulace* a *šokoláda*.

Podle současné pravopisné normy upravujeme psaní předložek *s/se*, *z/ze* a předpon *s-/se-*, *z-/ze-* (*s krku* > *z krku*, *s hlediska* > *z hlediska*; *seslabiti* > *zeslabiti*, *sharmonisovati* > *zharmonizovati*, *schladil* > *zchladil*), spřežek (např. *bůh ví* > *bůhví*, *do dnes* > *do dnes*, *do konce* > *dokonce*, *do zadu* > *dozadu*, *jestli že* > *jestliže*, *kde co* > *kdeco*, *konec konců* > *koneckonců*, *k vůli* > *kvůli*, *leda že* > *ledaže*, *na čas* > *načas*, *na jednou* > *najednou*, *na nejvýš* > *nanejvýš*, *na plat* > *naplat*, *na ruby* > *naruby*, *pán b/Bůh/Pánbůh* > *pánbůh*, *po výtce* > *povýtce*, *pra nic* > *pranic*, *přede vším* > *přede vším*, *v čas* > *včas*, *v pravo* > *vpravo*, *za jedno* > *zajedno*), psaní *jest-li* > *jestli*, *máli* > *má-li*, *neřku-li* > *neřkuli*, *než-li* > *nežli*, *zda-li* > *zdali* (u Masaryka). Upravujeme psaní *100 krát* > *100krát*, *10ti leté* > *10tileté*). Sjednocujeme způsob psaní číselovek při výčtu. Byla-li k číslonce řadové připojena koncovka, zachováváme číselnou podobu, doplňujeme tečku a rušíme koncovku. Vypouštíme odsuvník, který často psal Machar: *plác'* > *plác* aj.

Zachováváme dobová či autorská specifika písemného projevu, a to morfologická i syntaktická, archaismy i výrazy obecné, resp. hovorové češtiny (např. *běře/vyběře*, *dvouma*, *Doubravskýho*, *Frýštackýho*, *brá/prohrá/vyhráme*, *z kabele*, *náma*, *pánbů/pámbu/Pám-buh*, *pověditi*, *psanyho*, *slítají*, *tadyhle*, *třema*, *vyrůstli*, *zajímavo*; slovesné tvary *potřebuju*, *stopuju*, *čet*, *chyt*, *moh/nemoh*, *řek*, *nezastih* atp.) a stejně tak i osobité výrazy (např. *denuncio*, *horečkoval*, *opatrník*, *rukopisník*, *smírník*, *špatník* aj.). Podle současné normy opravujeme

sklonování *revue* a tvary *Krausa* > *Krause*, *Gauča* > *Gautsche*, *Geitlerovu* > *Geitlerovou*; přípustné kolísání ve sklonování však nesjednocujeme (např. u *Nietzsche*). Neupravujeme ani nestandardní kvantity samohlásek (u Masaryka např. *jmeno*, *myšlénka*, *všímnout si*; ponecháváme kolísání u obou *České myšle/énky*, *zejme/éna*); koncové *t* místo *ť* u feminin (většinou u Machara, např. *část*, *ochablost*, *pěst*, *radost*) a dobové koncovky *-ův* v gen. pl. (např. *chlupův*, *nacionalistův*, *pokrokářův*). Ponecháváme nevokalizované předložky ve spojeních typu *s Sovou* a vokalizovanou předložku *ku* (např. *ku charakteristice*, *ku konci*, *ku poradě*, *ku práci*, *ku věci*), u zájmen spojení předložky a zájmena osobního (např. *proň*).

Zavedené a běžně užívané zkratky a značky nerozepisujeme, jejich psaní v případech kolísání sjednocujeme a upravujeme podle současné normy (např. *a j.* > *aj.* = *a jiné*, *a pod.* > *apod.* = *a podobně*, *a. t. d.* > *atd.* = *a tak dále*, *a. t. p.* > *atp.* = *a tak podobně*, *č.* = *číslo*, *dr.* = *doktor*, *etc.* = *et cetera* /a tak dále/, *N. B.* = *notabene* /povšimni si dobře, poznámka/, *n. př.* > *např.* = *například*, *P. S.* = *postskriptum* /douška/, *prof.* = *profesor*, *resp.* = *respektive*, *RK* = *Rukopis královédvorský*, *RKZ* = *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, *RZ* = *Rukopis zelenohorský*, *str.* = *strana*, *sv.* = *svatý*, *t. j.* > *tj.* = *to je*, *t. zv.* > *tzv.* = *tak zvaný*, *zl.* = *zlatý*). Zachováváme plné znění, pokud bylo v textu použito místo zkratky (např. *to jest*). Bez vyznačení rozepisujeme zkráceně psaná slova (s variantami), zejména v názvech periodik: *NL*, *N. Listy*, *N. L.*, *NListy*, *Nár. Listy* > *Národní listy*; *ND*, *NDoba* > *Naše doba*. Další zkratky a zkrácená slova rozepisujeme s vyznačením a v souladu se současnou pravopisnou normou. Ponecháváme zástupné označení *Doba* pro časopis *Naše doba*, pokud je z kontextu jednoznačně jasné, že šlo o tento časopis (podobně *Rukopisy*, šlo-li o *RKZ*, *Krise* označuje Masarykovu práci *Naše nynější krise*, *Boží bojci* /*Bojci* Macharovu práci *Boží bojovníci*). V původní podobě ponecháváme názvy citovaných článků, periodik, sborníků, knih a děl; rušíme však jejich vložení do uvozovek.

Interpunkci upravujeme ve shodě se současnou pravopisnou normou bez označení. Tam, kde to s ohledem na zachování významu připouští současná norma, ponecháváme autorův způsob. Zachováváme pomlčku, popř. pomlčky na konci odstavců, popřípadě vět.

Na publikaci se podílel malý pracovní tým. Úvodní studii napsala Helena Kokešová. Heuristiku v archivních fondech uskutečnila zejména Helena Kokešová. Dokumenty přepsal Petr Kotyk, kolace a ediční úpravu provedly Helena Kokešová a Irena Kraitlová, jež také vypracovaly poznámkový aparát. Seznam dokumentů a rejstřík sestavila Helena Kokešová. Za pomoc děkujeme Pavle Dedeciusové, Jitce Jindříškové, Janu Kahudovi a Pavle Lutovské. Za jazykové konzultace a celkovou revizi textu děkujeme Jitce Pelikánové.

Helena Kokešová, Irena Kraitlová

Korespondence

**T. G. Masaryk – Josef Svatopluk Machar
(1896)**